

ЗА СЛУЧВАЩОТО СЕ В УКРАИНА

Интервю на Тихомир Стойчев с проф. д-р и.н. Михаил Станчев.

Проф., д.и.н., академик на БАН (Чуждестранен член) (2013). Роден в Казахстан през 1953 г. в семейство на бесарабски българи интернирани по сталинско време. Завършва средно училище в родното село на неговите предци - Кортен (Молдова). Завършва Харковски държавен университет (исторически факултет). През 1982 г. защитава малък докторат, специализира в Софийския университет (1988/1989 г.) От 1991 – завеждащ международен отдел на кметството в Харков. От 1997 г – на дипломатическа работа, в т.ч. – Временно управляващ и съветник в Посолството на Украйна в България (1998-2001).

Защитава голям докторат в БАН (2000) «Д-р Кр. Раковски: държавник, политик и дипломат», Началник отдел за Юго-Източна Европа в МВНР на Украйна (2001 – 2002) и началник Дирекция «Международна дейност и европейска интеграция» в Харковска областна администрация. От 2003 до 2012 – представител на международна инвестиционна компания «Сигма Блейзер» в България. От 2012 г. – проф. завеждащ катедра по нова и най-нова история в историческия факултет на Харковския национален университет «В.Н. Каразин». Има 15 монографии и над 200 научни трудове по българистика. Награди: носител на Почетен знак «Златна лаврова клонка» на МВНР на България за личен принос в развитието на българо-украинските отношения. (2001) Почетна диплома «Златен Меркурий» на Европейската бизнес-асамблея (Оксфорд) (2003) за личен принос в развитието на икономиката на Украйна и евроинтеграционните процеси. Почетен знак на БАН «За заслуги пред БАН» (2004) и Почетен знак на БАН «Марин Дринов» (на лента) (2006) за принос в изследванията на българската история и развитието на българистиката в Украйна и страните на ОНД. Предстои отпечатване на новата му книга «Българите в Украйна, СССР и страните от ОНД» Какво се случва всъщност в Украйна. От къде тръгна всичко? Общо взето, случва се това, което трябваше да се случи. Повече от 20 години т.н. независимост, едни финансово-промишлени кланове сменят други. Първият президент на Украйна, Леонид Кравчук, след обявяването на независимостта на Украйна през септември 1991 г. заяви от трибуната на ООН, че Украйна ще бъде европейска страна и ще сътрудничи с евроатлантическите структури. По същото време страната се отказва от ядреното оръжие и ликвидира всичките ракети, като гарантите Русия, САЩ и Великобритания (Будапещенския договор 1992 г.) гарантираха териториалната цялостност и независимост на Украйна. По време на втория президент Леонид Кучма – предизборното мото е «За съюз с Русия». Точно по това време се формираха основните финансово-промишлени групи (ФПГ) както в Украйна, така и в Русия. Когато Кучма се кандидатира за втори мандат, мотото е вече друго – евроатлантическа

интеграция на Украйна. Подписват се партньорска програма с НАТО «За мир». Обаче конкретни постъпки към европейската интеграция не се предприемат и от двете страни. И ЕС и Украйна си разменят заявления: Украйна ще направи всичко (и нищо не прави), за да се интегрира в ЕС, а последните пък само обещават на страната, че ще подкрепят евроинтеграционните нейни намерения. Една след друга срещите в рамките «ЕС – Украйна» имат един и същ резултат – уточняване, че ще се срещнат пак. Опитът на В. Ющенко да се интегрира с ЕС остана неподкрепен, защото Брюксел бе категоричен – «вие не сте готови за ЕС» и по този начин «тласна» Украйна в прегръдките на Русия. Сформираните вече по това време ФПГ имат реална власт и в двете страни както в парламента, така и в правителството. Руските компании започват да изкупват основните нафтопреработващи заводи и други промишлени обекти в Украйна. Основните потребители на руския газ са тези руски промишлени предприятия и тези на едрия вече украински капитал. «Енергийната зависимост» на Украйна от Русия – става «разменна монета» в отношенията между двете страни, с единствена разлика, че различни украински ФПГ-кланове се борят за цената за газ и неговата препродажба вътре в Украйна. Като логичен резултат – докато Украйна на външнополитическия Олимп провъзгласява сътрудничество с европейски или евразийски структури – вътре в Украйна властта (не без подкрепа от страна на Русия) т.н. «донецките структури» на чело с г-н Виктор Янукович. Западното икономическо присъствие в Украйна е доста по-слабо. Наличието в страната на различни представителства на ЕБРР, Световната банка до сега основно проучват ситуацията и реализират някакви си хуманитарни програми, които нямат сериозни икономически последиствия. Световните инвеститори заобикалят страната, страхувайки се да инвестират сериозни капитали. Явно Янукович искаше да повтори опита на Л. Кучма да спечели и втори президентски мандат, като започне пропагандистка компания за подписване на евро-асоциираното членство на Украйна. По този начин властващата бюрокрация искаше да изпревари в своите евроинтеграционни намерения опозицията в лицето на Ю. Тимошенко. И когато вече всичко уж беше готово за подписване в края на ноември 2013 г., изведнъж Президентът и правителството се отказаха от подписването с обяснение, че Украйна трябва да си подреди нещата (сякаш не са знаели, че нещата не са подредени) и се започна откровенна търговия с ЕС – дайте ни пари (от 150 до 500 млрд. евро) като компенсация за загубите от отношенията с Русия. Отказът на В. Янукович и правителството на Азаров да подпишат асоциираното членство на Украйна с ЕС предизвикаха масови безредици, в които първоначално участваха студентите от западните области на Украйна и основните искания бяха – подписването на асоциираното членство и борбата срещу олигархичния режим на Янукович и олигарсите като цяло. Бездействието и нерешителността на правителството на Янукович даде възможност на опозицията да се възползва от народното недоволство и да превземе властта. Вътрешните конфликти или външните фактори имат решаваща роля? Вътрешния конфликт няма антагонистичен характер: това е борба между самите олигарси за преразпределяне на властта и финансовите потоци. Само че едните предпочитат да говорят на украински – други на руски език. Мисля че намеренията (ту европейски, ту проруски) на различните олигархични правителства дотук са само прикритие на вътрешната политика. Доказателството е – след като новото правителство сега взе властта, издигна идеята да се бори срещу корупцията и олигархията, а същевременно започнаха да назначават за губернатори в Донецк,

Днепропетровск и Харков бивши олигарси. И докъде стигнахме? Външните фактори само са прикритие. Иначе прозадно ориентираните олигарси ще разчитат и търсят подкрепа от Запада и САЩ, рускоориентираните – от Русия. Може ли да се говори за международен конфликт, в който Украйна е само терен, на който той се отразява? Като значение – конфликтът в Украйна придоби геополитическо значение, в който се включиха Русия, ЕС и САЩ. В това отношение – Украйна е терен на който са упражняват и европейците и руснаците. И Европа и Русия не искат да отстъпят Украйна един на друг. Но и двете страни не искат да се натоварват с «украинския проблем» във финансово и икономическо отношение. Европа и Русия си имат собствени вътрешни проблеми, за да се занимават с Украйна, но геополитическата игра ги кара да се ангажират с конфликта, при който източните региони на Украйна ще залагат на Русия, а западните - на Европа. Но в крайна сметка най-много ще придобие САЩ, особено като посредник между двете страни. Може ли Украйна да е обект в такъв конфликт, към който различни страни в международния конфликт посягат? Украйна е обект в такъв международен конфликт, в смисъл – на геополитичните интереси на световните играчи. Понеже самият конфликт придоби неконтролируем характер (намесата на трета вътрешна сила – т.н. «евромайдан» и «десния сектор» (крайните националисти) – която искаше да контролират и опозицията, и предишната власт, накрая това уплаши и двете страни. В опита си да сформират правителство на «национално единство», сегашната власт създаде правителство- политическо комикадзе, като се има предвид, че повече от участниците нямат и професионален опит. Като министри са назначавани хора буквално от улицата. Това не може да продължи дълго. Има ли история в ставащото? Как се отразяват пренесени във времето корени на исторически обусловените конфликти? Украйна още като Киевска Рус бе принудена да лавира между варягите и византийците, между западните държави и източните деспотии, защото тя винаги е била между Запада и Изтока, по средата на различни цивилизации и винаги е била принудена да търси съюзници. Много от украинските хетмани са търсели възможност за сътрудничество с Османската империя и Руската империя, с Литовското княжество, шведите и норманите, със западняците. В борбата си срещу поляците Богдан Хмелницки намира «утешение» в Москва, Иван Мазепа от съюза с Русия се хвърля към съюза със Швеция, Хетманите Иван Виговски и Филип Орлик в емиграция се опитват да намерят подкрепа ту от поляците, ту от германците, ту от турците. Тях можем условно да ги наречем «западноориентираните хетмани». Ролята на Запорожка сеч да играе самостоятелна роля свършва с нейната ликвидация през 1774 г. по Екатеринаиното време. След Първата световна война, западните държави по условията на Бресткия мир дават възможност да се появи независима Украйна и болшевиките са принудени та признаят този международен акт. По време на преговорите между РСФСР и Украйна през 1918 г. Кр. Раковски поставя от името на руската страна въпроса за Крим и регулиране на приграничните въпроси между двете страни. И само германската окупация «потули» кримския проблем, който винаги възниква между двете страни в различни исторически периоди. Преди Втората световна война Крим придобива статут на автономна област. По време на СССР през 1954 г. Никита Хрущов със съгласието на Политбюро и Върховния Съвет «подаряват» Крим на Украйна и по този начин им «вкараха таралежа в гащите», защото още преди разпаднето на СССР по идеята на А. А. Громико започва връщането на татарите обратно в Крим. Когато Украйна става самостоятелна държава,

Крим придобива автономия, но вече като република. Кримската конституция (1992) дава широки права на автономната република, включвайки и самостоятелна външноикономическа дейност, свой парламент и свое правителство, разира се подчинено на Киев. А Севастопол има специален статут като воено-морска база, но вече на два флота – руски и украински. Каква е ролята на етнонационалните и религиозните конфликт в случващото се в Украйна? Етнонационалния и религиозния конфликт нямат водеща роля. Няма противоречие между народите в Украйна. Има противоречие между самите украинци, които условно можем да наречем «западни» и «източни». Иначе винаги, още от съветско време ни плашеха с т.н. «бандеровци». Всички съветски филми отрицателно отразяваха ролята на тази част на Украйна на чело със Степан Бандера, който се бори както срещу фашизма, така и срещу сталинизма. В последно време (по време на В. Ющенко) започнаха да реабилитират т.н. «бандеровци», които почти изцяло са били изселени в Сибир през 1940-1941 гг. и 1944-1945 гг. Но винаги Източна Украйна с недоверие се отнася към Западна Украйна. Аз лично съм посещавал няколко пъти западните райони на Украйна и останах с приятно впечатление от хората и тяхното отношение към мен. Но и не трябва да се изключва се сред тях да има крайни, агресивно настроени елементи, които са проявиха в последния конфликт. Искам да обърна вниманието на читателите, че когато олигарсите, както от предишната власт, така и от опозицията видяха реалната заплаха на своите финансови интереси (започнаха да им изгарят къщите, както винаги става при масовите безредици), пренасочиха акцента на конфликта от борбата на народа срещу олигарсите, на борбата срещу самите украинци, но само че между «западните» и «източните», т.е. между Изтока и Запада на Украйна. Започнаха да се внушават заплахи, че «бандеровците» ще дойдат и ще наложат свой режим, ще наложат навсякъде и на всички украинския език. Опитът на «евромайдановците» да пренесат огъня на революцията бе безуспешен, защото източните региони се противопоставяха с подкрепа на сегашните власти в Крим и Източна Украйна. Отмяната на Закона за регионални езици, при който руския език ставаше втори език в Украйна предизвика масово недоволство на източните украинци, особено на «кримчаните», където почти всичките говорят на руски език. И да не забравяме, че много от тях са руски запасни офицери, които останаха да живеят в Крим. Относно религиозния конфликт. По време на активни протестни действия, когато Майданът и ул. «Грушевски» са заливаха с кръв – точно свещениците излязоха и застанаха като жива стена между протестиращите и специалните войски. При това, разбира се, че Украинската автокефална църква и гръко-католическата църква в Украйна подкрепиха европейските настроения на определената част на украинското общество, докато Украинската православна църква (Московски патриархат) неофициално подкрепяше проруската част на украинското общество. Украинските мюсюлмани – като посредници, се опитват да примирят и двете страни, главно заради опасения за мира и спокойствието в страната. Възражда ли се неофашизмът? Това е доста сложен въпрос, който изисква специален анализ. Класически – не бих казал, че сега този конфликт поражда неофашизъм. Всяка една от враждуващите страни го класифицира по свой начин. Но при всяко насилие се възраждат различни настроения. Национализмът в Украйна често го идентифицират, особено властимащите, като неофашизъм. За това и В. Янукович в интервюто си директно нарече част от протестиращите «неофашисти», визирайки «десния сектор». Но при определени условия неофашистите могат и да се проявят, когато част от вече

неконтролируемите протестиращи (а част и просто бандитски елементи, които предишната власт пусна от затворите), тръгнаха да ограбват и насилват, силово да налагат отказ от властта на неудобните им елементи и слагат там, на тези места свои хора. Накрая вашите очаквания? Много ми се иска ситуацията да се реши цивилизовано. Това зависи преди всичко от самите украинци. Винаги се надяваме «някой» да ни помогне, но да не забравяме, че този «някой» си има собствени интереси, с които идва.